

Nieuwsbrief van de Vrienden | September 2024

Object in de kijker

Een portret van "ons Margriet"

Een doorn in het oog van degenen die zich inzetten voor de rijke collectie van het Hof van Busleyden was het gemis van een eigentijds portret van Margareta van Oostenrijk. De geschiedenis van Mechelen is immers nauw met haar leven verbonden. Als kind kwam ze, na de plotselinge dood van haar moeder, in 1482 naar Mechelen om aan het hof van haar stief-grootmoeder Margareta van York (1446-1503) opgevoed te worden. Lang zou ze hier evenwel tijdens haar eerste verblijf in Mechelen niet wonen want al in 1483 werd ze, drie jaar oud, officieel verloofd met de bijna tien jaar oudere Franse kroonprins, de latere koning Charles VIII (1470-1498). Als toekomstige koningin moest Margareta natuurlijk in Frankrijk de taal en de cultuur van het land leren kennen en om die reden verhuisde ze naar het hof van Amboise, een van de residenties van de Franse koningen. Toen Karel echter eind 1491 de voorkeur gaf aan Anne van Bretagne (1477-1514) en daarom de verloving met Margareta verbrak, zat er niets anders op voor Margareta om terug te keren naar de Nederlanden.

Het duurde evenwel nog tot juni 1493 vooraleer Margareta weer in Mechelen terug was. Daarvoor was namelijk een verdrag nodig tussen haar vader, Maximiliaan van Oostenrijk (1459-1519), en Karel VIII waarin tevens afspraken werden gemaakt over de verdeling van delen van het Bourgondische rijk over Frankrijk en het Habsburgse rijk, nadat deze door de dood van Karel de Stoutste, in 1477 nabij Nancy, door de Fransen waren bezet. Hoe dan ook, op 12 juni van het jaar 1493 was Margareta weer thuis in Mechelen.

Inmiddels had ze een huwbare leeftijd bereikt en zoals het in die jaren gebruikelijk was, zeker voor meisjes van adellijken bloede, werd weldra een nieuwe kandidaat voor haar gezocht. Nog in Amboise vervaardigd, zo rond de tijd dat Karel VIII de verloving met Margareta verbrak, dateert een van haar oudste portretten door Jean Hey. Het hangt nu in het Metropolitan Museum of Art in New York. Dergelijke portretten werden gemaakt om huwelijkskandidaten een indruk te geven van hoe hun toekomstige bruid eruitzag.

De volgende potentiële echtgenoot diende zich al snel aan in de persoon van Don Juan van Aragon Castilië, geboren in 1478. Maximiliaan wist daarmee een dubbele slag binnen te halen want bij het verdrag uit januari 1495 waarin dit huwelijk werd vastgelegd huwde hij ook zijn zoon Filips de Schone (1478-1506) uit aan de jongere zus van Juan, Johanna van Castilië (1479-1565), beter bekend als Johanna de Waanzinnige. Rogier Chorus schreef over haar in een eerdere nieuwsbrief. Begin 1497 vertrok Margareta dus opnieuw uit Mechelen om zich bij haar kersverse echtgenoot in Spanje te voegen. Ze trouwden in april van datzelfde jaar. Het paar kreeg zowaar een dochter die evenwel al kort na haar geboorte stierf. Maar nog voordat het geboren was, stierf Juan zelf op 4 oktober 1497. Daarmee was Margareta op 17-jarige leeftijd weduwe.

Terug naar af. Maar op zo'n jeugdige leeftijd kon Margareta moeilijk haar verdere dagen als weduwe slijten en dus werd er wederom gezocht naar een geschikte partner. Aan het hof te Amboise had ze een zekere Philibert van Savoye (1480-1504) leren kennen. Als hertog stond hij wel lager in rang dan Karel VIII of Don Juan maar niettemin was hij een volle neef van Margareta's moeder, Maria van Bourgondië. In december 1501 trouwden ze maar amper drie jaar later sloeg het noodlot opnieuw toe toen Philibert op 10 september 1504 het tijdelijke voor het eeuwige verruilde.

Natuurlijk ging men op zoek naar een nieuwe echtgenoot maar het lot beschikte anders. Margareta's broer Filips de Schone, die inmiddels vijf kinderen had gekregen bij Johanna, stierf op 25 september 1506 in Burgos. Inmiddels was hij wel tot koning van Spanje, of liever van Castilië en Aragon, gekroond. Het koningschap ging over op zijn oudste zoon, de in 1500 geboren Karel, die zich vanaf 1519 keizer Karel VIII mocht noemen. Karel was in 1506 uiteraard veel te jong om de rol van koning op zich te nemen en hetzelfde gold voor de waardigheid van heer van de Nederlanden. Margareta's vader Maximiliaan besloot daarom zijn dochter als landvoogdes te benoemen en twee jaar later als regentes van de Lage Landen. Zij accepteerde die functie maar sprak wel de wens uit om verder verschoond te blijven van een eventueel nieuw huwelijk. Vanaf dat moment kleepte zij zich, als weduwe, bij voorkeur in het zwart met een witte hoofdkap die sterke gelijkenis vertoont met die van vrouwelijke religieuzen. De portretten die van haar vanaf dat moment gemaakt werden, onder andere door haar hofschilder Barend van Orley (1487/91-1541), zullen haar dan ook steeds in de kledij van weduwe afbeelden.

Margareta besloot om voorlopig haar intrek te nemen in het leegstaande paleis van haar stief-grootmoeder Margareta van York, in afwachting van de voltooiing van haar eigen paleis aan de overkant van de straat die nu de Keizerstraat heet. Als jongvolwassene, ze was inmiddels 27 jaar oud, nam ze bovendien de taak op zich om de kinderen van haar overleden broer bij zich in huis te nemen, met uitzondering van de jongste, Catharina, die op 14 januari 1507, ruim drie maanden na de dood van haar vader, geboren was. Men kon de moeder haar zuigeling moeilijk ontnemen. Voor de andere nog jonge kinderen was dit blijkbaar een minder groot probleem. Op 5 januari 1515, zijn vijftiende verjaardag, werd Karel volwassen verklaard en kon de taken van Margareta overnemen. Een jaar later zou zijn schoonvader in Spanje overlijden en in 1519 werd Karel verkozen tot keizer van het Heilige Roomse Rijk der Duitse natie. Deze functies eisten uiteraard zijn volledige aandacht op en bovendien gaf hij er de voorkeur aan om zijn tijd vooral in het zuiden door te brengen. Om op waardige wijze in de Nederlanden vertegenwoordigd te kunnen worden, kon hij geen betere kandidaat als landvoogdes-regentes vinden dan zijn tante, Margareta van Oostenrijk. Die woonde nog steeds in Mechelen. De kinderen van Philips de Schone waren inmiddels allemaal uitgevlogen. Maar in 1526 ontfermde Margareta zich over de drie kinderen van haar nichtje Isabella, de echtgenote van de protestants geworden Deense koning Christiaan II. Zelf was ze inmiddels 46 jaar oud. Vier jaar later, op 1 december 1530, zou zij te overlijden.

Het Hof van Busleyden heeft nu dus eindelijk een portret van Margareta van Oostenrijk in huis.

Het is naar alle waarschijnlijkheid afkomstig uit het atelier van de al eerder genoemde Barend van Orley. Het ovale paneel toont Margareta in een devote houding geknield voor een opengeslagen boek, waarschijnlijk een getijdenboek, dat op een tafel ligt. In de achtergrond is een landschap in Italianiserende stijl te zien. Anders dan de traditionele weduweportretten van Margareta, waarvan er diverse exemplaren bestaan, onder andere in Brussel, is zij op dit ongedateerde schilderij vrij jong afgebeeld, hetgeen niet in strijd is met de feiten. Vanaf 1507, toen ze 27 jaar oud was en tweemaal weduwe, zal zij er immers nog betrekkelijk jong hebben uitgezien.

Verder lezen:

- *Dames met klasse. Margareta van York | Margareta van Oostenrijk*, redactie Dagmar Eichberger. Leuven: Davidsfonds, 2005.
- Johan De Cock, *Margareta van Oostenrijk. Parel van Bourgondië*. Mechelen: Uitgeverij Elena, 2021.

Wim Hüsken